

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53, Eylöl 2017, s. 299-318

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

1.08.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

19.09.2017

Yrd. Doç. Dr. Caner ERDOĞAN

Antalya AKEV Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
canertr@gmail.com

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN TEK PARTİ DÖNEMİ SONRASI İDEOLOJİK EVRİMİ: ÖZGÜRLÜKÇÜ MUHALEFET, ORTANIN SOLU VE DEMOKRATİK SOL (1950-1980)¹

Öz

Tek parti dönemindeki otoriter ve bürokratik muhafazakâr yönetim anlayışının aksine çok partili sisteme geçiş sonrası liberalleşme eğilimleri gösteren Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 1950 Genel Seçimlerinde 27 yıllık siyasi iktidarını kaybetmiştir. Bir muhalefet partisi olarak 1953 yılından itibaren özgürlükçü söylemlere yönelen CHP, 1965 yılında yeni bir ideolojik kimlik olarak “ortanın solu”nu benimsemiştir. 1960’ların sonunda daha sol söylemlerle kendini “herkesin” değil, sermaye kesimine ve toprak ağalarına karşı işçilerin ve köylülerin partisi olarak tanımlayan CHP, artık kendi kurduğu düzeni değiştirmeyi vaat eder noktaya gelmiştir. 1970’lerin başında Bülent Ecevit önderliğinde parti içi statükoyu tasfiye etmeyi başaran “ortanın solcuları” yeni bir ideolojik kimlik arayışına girmişlerdir. Ecevit’in klasik özgürlükçü demokrasinin daha ileri aşamasında sol bir tutum olarak tanımladığı “demokratik sol” 1974 yılında CHP’nin yeni ideolojik kimliği olarak benimsenmiştir. Ortanın solu ile İnönü liderliğinde 1965 ve 1969 Genel Seçimlerinde büyük hezimet yaşayan CHP, Bülent Ecevit liderliğinde 1973 Genel Seçimlerinde % 33,3 oy oranı ile birinci parti olmuş, demokratik sol ile 1977 Genel Seçimlerinde % 41,4 oy oranı ile geniş halk kitlelerinin desteği almayı başarmıştır. 1978 yılında bağımsızların desteği ile 22 ay süren bir hükümet kuran CHP, siyasi ve toplumsal kaos ve derin ekonomik krizin yanı sıra parti içi hizipleşmelerin de etkisiyle ülkeyi yönetememe sorunu ile karşı karşıya kalmış, bu süre zarfında siyasi vaatlerini gerçekleştiremeyerek toplumsal tabanının önemli bir kısmını yitirmiştir. Bu çalışma-

¹ Bu çalışma, yazarın Akdeniz Üniversitesi’nde yazdığı doktora tezinden türetilmiştir (Bkz. Erdoğan, 2017: 98-113).

nın amacı, yaşadığı dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik dinamiklerinin etkisiyle ideolojik söylem ve kimlik arayışına giren CHP'nin 1953 yılında özgürlükçü söylemler ile başlayan, 1965 yılında "ortanın solu" ve 1974 yılında "demokratik sol" ile süren ideolojik evrimini çözümlenektir. Bunun için birincil kaynak olarak parti tüzüğü, parti programı ve parti yayımları ile ikincil kaynak olarak CHP'nin 1950-80 dönemine ışık tutan kitap, makale ve gazete haberlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Ortanın Solu, Demokratik Sol, İsmet İnönü, Bülent Ecevit.

THE REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY'S IDEOLOGICAL EVOLUTION AFTER ONE-PARTY PERIOD: LIBERTARIAN OPPOSITION, MIDDLE LEFT AND DEMOCRATIC LEFT (1950-1980)

Abstract

On contrary authoritarian and bureaucratic conservative administrative mentality during one-party period, The Republican People's Party (CHP) shown liberalization tendencies after transition to multi-party period and lost its 27-year-rule at 1950 Election. CHP, which ran to libertarian discourses as an opposition party beginning from 1953, adopted "middle left" as a new ideological identity in 1965. CHP, which identified itself as not everybody's but workers' and peasants' party against capitalists and feudal lords with more left discourses at the end of 1960's, came to point to change the system established by it. In the early 1970's, "the middle leftists" led by Bülent Ecevit succeeded to deport the intra-party status quo and they begin seeking a new ideological identity. "Democratic left", which identified by Ecevit as a left manner at further stage from classical libertarian democracy, was agreed as CHP's new ideological identity in 1974. CHP, which is completely defeated at 1965 and 1969 Elections with "middle left" during İnönü's leadership, came in first at 1973 Elections with % 33,3 vote rate during Ecevit's leadership, succeeded to gain the support of large mass of people with % 41,4 vote rate at 1977 Elections with "democratic left". CHP, which formed a 22-month-lasting government with independents' support in 1978, stayed face to face with not governing problem with the effect of political and social chaos and deep economic crisis alongside with intra-party schism, during this time it lost important proportion of its social base by not putting into practice its political promises. The purpose of this study is to analyze ideological evolution of CHP, was searching ideological discourse and identity with the effect of the political, social and economic dynamics, begun with libertarian discourses in 1953, and went on with "middle left" in 1965 and "democratic left" in 1974. For that, it is used party's bylaws, programs and publications as primary sources, together with books, papers and newspaper news which are enlightened CHP's 1950-1980 period.

Keywords: Republican People's Party, Middle Left, Democratic Left, İsmet İnönü, Bülent Ecevit.

Giriş

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal liderliğinde milli mücadeleyi örgütleyen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak Halk Fırkası adıyla kurulan, Türkiye Cumhuriyeti adıyla yeni bir devlet ve rejim kuran, Türk Devrimi'ni gerçekleştiren, çok partili sistemi hayata geçiren, kendini ideolojik olarak kuruluş yıllarından beri Atatürkçü (Kemalist) ve 1965 yılından itibaren sosyal demokrat (ortanın solcusu, demokratik solcu) olarak tanımlayan bir siyasi partidir (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü [CHPT], 2016: md.1-2; CHP, 2004: 14, 69-70; CHP, 1938: 3,5; CHP, 1965: 1). 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile kapatıldıktan sonra 9 Eylül 1992 tarihinde yeniden kurulan Cumhuriyet Halk Partisi (2008: 17), günümüzde Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığında yaklaşık 1 milyon 200 bin üyesi (CHP, 2017: 206) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 133 milletvekili ile siyasi çalışmalarını sürdürmektedir.

1927 yılında ideolojik ilkeler olarak cumhuriyetçiliği, halkçılığı, milliyetçiliği ve laisizmi benimseyen CHP (CHF Nizamnamesi, 1927: md.1), bu ilkelere 1931 yılında devletçiliğin ve devrimciliğin eklenmesi ile ideolojik konumunu "6 ilke" etrafında şekillendirmiştir. 1935 yılında 6 ilkenin dayandığı "Kemalizm" in parti programına eklenmesi ile partinin ideolojik kimliği de netleşmiştir (CHF, 1931: 31; CHP, 2004: 17). CHP'nin ideolojik çizgisinde iç ve dış dinamiklerin ve gelişmelerin etkisiyle yıllara göre "liberal-ılımlı devletçi-aşırı devletçi", "aşırı laisist-ılımlı laisist", "ılımlı milliyetçi-aşırı milliyetçi", "devrimci reformist-bürokratik muhafazakar" gibi değişim ve dönüşümler yaşanmış, halkçılığın eşitlikçi bakış açısı 1960'larda yerini sosyal adalet söylemine bırakmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası liberalleşme eğilimleri gösteren CHP, muhalefette bulunduğu 1950'li yıllarda "özgürlükçü" söylemlere yönelmiş, 1965 yılında "ortanın solu" ile birlikte köklü bir ideolojik değişim yaşamıştır. İnönü'nün ortaya koyduğu "ortanın solu" söylemi Bülent Ecevit'in öncülüğünde 1970'li yıllarda "demokratik sol" kimliğe bürünmüştür (CHP, 2004: 18). CHP'nin "düzeni değiştirmek isteyen" ortanın solcusu, demokratik solcu ya da sosyal demokrat kimliği ile "düzeni kuran" Kemalist kimliği parti içerisinde ideolojik kimlik çatışmalarına neden olmuş, 1960'ların sonunda başlayan "reddi miras" tartışmaları 1992 yılında yeniden açıldıktan sonra da sürmüştür.

CHP ilk kuruluş yıllarında ve tek parti dönemi boyunca merkezde eski asker-sivil bürokrat ve aydınlar öncülüğünde, taşrada da ağırlıklı olarak milli mücadeleyi finanse eden yerel eşraf ve belli oranda feodal beylerin desteğiyle örgütlenmiştir (Coşkun, 1978: 26; Ayata, 2010: 77). CHP'nin kurucu kadroları ile eşraf ve feodal beyler arasında milli mücadele yıllarında başlayan ve 1940'lı yıllarda aşama aşama zayıflama eğilimleri gösteren bu ittifak gerek Türkiye'de siyasal, toplumsal ve ekonomik koşullardaki farklılaşmanın, gerekse de CHP'nin 1950'li ve 1960'lı yıllarda yaşadığı ideolojik değişimin etkisiyle sona ermiş, 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren CHP yabancı sermaye ve kapitalist milli burjuvazi ile yerelde eşraf ve feodal güçleri karşısına alan, işçilere, köylülere, memurlara, emeklilere hitap eden ve kendini "ortanın solcusu" olarak tanımlayan bir parti konumuna gelmiştir.

Bu çalışma ile tek parti dönemi sonrası muhalefetteki CHP'nin 1950'li yıllarda ortaya koyduğu özgürlükçü söylemler ile başlayan, 1965 yılında "ortanın solu" ve 1974 yılında "demokratik sol" ideolojik kimliği ile süren köklü ideolojik değişim ve dönüşüm süreci yaşanan iç ve dış siyasi gelişmelerin etkisi ile birlikte ele alınacaktır.

1. CHP'nin Yeni İdeolojik Çizgisi: Özgürlükçü Muhalefet

1950 Genel Seçimlerinde yirmi yedi yıllık siyasi iktidarını beklenmedik şekilde kaybeden CHP kadroları, yenilginin psikolojik şok halini bir süre üzerinden atamamış (Güngör, 2010: 201), seçim sonrası yaşanan parti içi tartışmalar ve istifalar karşısında bir süre çözüm üretmemişlerdir (Ahmad, 2010: 136,140). 1950 ve 1951 yıllarında toplanan 8. ve 9. CHP Kurultayları'nda parti içi çekişmeler ön plana çıkmış, 9. Kurultay sonrası yayınlanan beyannameye hukukun üstünlüğü, demokrasi, yasalar önünde eşitlik, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, basın özgürlüğü gibi talepler cılız bir şekilde dile getirilmiştir (CHP, 1951: 1). Bu süreçte kendi iç meselelerini çözemeyen CHP, Demokrat Parti (DP) karşısında zayıf bir muhalefet partisi görüntüsü vermiştir. Her iki kurultayda da seçim yenilgisi sonrası çözüm yolu olarak gençleşme, değişim ve halka inme/halkla iç içe olma stratejisi baskın görüş haline gelmiştir.

CHP'nin yeni ideolojik duruşunu ortaya koyması bakımından 1953 yılında toplanan 10. CHP Kurultayı'nı kırılma noktası olarak kabul etmek mümkündür. Kurultayda kabul edilen CHP Programı ile güçlü bir "hukuk devleti" vurgusu yapılmış, yargıç bağımsızlığı ve anayasa güvencesi gibi hukuki reform hedefleri ortaya konulmuş, iki meclis sistemi ve seçim güvenliği gibi siyasi hedefler ön plana çıkarılmıştır (Uğur, 2010: 26; Uyar, 2012a: 74). Daha da önemlisi, CHP işçilere grev hakkını parti programına koyarak ileride yaşayacağı ideolojik değişim ve dönüşümün ilk belirtisini vermiştir (Bila, 1979: 274; Karpat, 2014: 259).

1950 yılında hükümetin Kore'ye asker gönderme kararını destekleyen, Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya kabul edilmesi sonrası hükümeti tebrik eden, yine ezanın Arapça okunmasına "kabul" oyu veren CHP (Ahmad, 2010: 464), 1953 yılından itibaren etkin bir muhalefet partisi izlenimi vermeye başlamıştır. 1954 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu'na karşı sert bir muhalefet yürüten CHP (Bila, 1979: 278; Koç, 2014: 68), bu çabasına karşın 1954 Genel Seçimlerinde oy oranının % 35,1'e, TBMM'de temsil oranının da % 5,7'ye düşmesine engel olamamıştır (TÜİK, 2012: 25). Bu süreçte CHP örgütleri yeni bir ideolojik yön arayışı içerisinde olmakla birlikte, halkla iç içe bir görüntü vermeye özen göstermiş, ülke genelinde gerçekleştirilen halk toplantılarında Demokrat Parti iktidarını sert bir şekilde eleştirmeye başlamış, işçiler ve işçi sendikaları ile yakın temasa geçerek toplumsal tabanını genişletmeye yönelik çalışmalara yoğunlaşmıştır (Bila, 1979: 294).

1956 yılında toplanan 12. CHP Kurultayı'nda kabul edilen parti programında anayasa değişikliği, iki meclis sistemi, antidemokratik yasaların kaldırılması, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, yargıç bağımsızlığı, işçiye grev hakkı gibi 1953 CHP Programı'nda yer alan hedeflerin yanı sıra, seçim sisteminin değişmesi, üniversite özerkliği, basın özgürlüğü, tarafsız idare, memur güvencesi, tarafsız radyo, yolsuzlukla ve enflasyonla mücadele gibi yeni siyasi hedefler ortaya koyan CHP, kendini ideolojik olarak özgürlükçü bir çizgide konumlandırmaya başlamıştır (Bila, 1979: 295; Uyar, 2012a: 77). 1930'lu yıllarda otoriter-bürokratik muhafazakar yönetim anlayışı ve sınıfsız toplum ideali (halkçılık) ile siyasal ve sosyal özgürlük taleplerine karşı sert bir tutum sergileyen², 2. Dünya Savaşı sonrası liberalleşme eğilimleri gösteren³ CHP, 1950'li

² 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın rejim aleyhtarlığı gerekçesiyle kapatılması, 1926 yılında eski İttihatçıların Mustafa Kemal'e yönelik suikast planının ortaya çıkarılması ve 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyetlerinin yine rejim aleyhtarlığı gerekçesiyle sona erdirilmesi CHP kadrolarında rejimin geleceği açısından büyük bir endişeye neden olmuştur. Bu durum karşısında, CHP kadroları devrimlerin halk tarafından içselleştirilmesi, yaygınlaştırılması ve rejime yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması için öncelikli hedef olarak ideolojik mücadeleye yoğunlaşmış, bu amaçla 1932 yılında "halkevleri"ni kurmuşlardır (Yükseliman, 2002: 60; Bozkurt, 1976: 84). Bu yıllarda CHP kadroları özellikle laikliğe ve cumhuriyetçiliğe karşı şeriat yanlılarını, halkçılı-

yılların ikinci yarısından itibaren Demokrat Parti'nin otoriterleşen yönetim anlayışına karşı siyasal ve sosyal hak ve özgürlüklerin savunucusu konumuna gelmiştir. 10 yıl öncesinde “komünizmle mücadele” adı altında parti ve devlet içindeki sol görüşlü kadroları tasfiye eden ve kütüphanelerden sol içerikli kitapları toplayan CHP⁴, artık “sola daha yakın” söylemler kullanmaya başlamıştır.

CHP'nin 1957 Genel Seçimleri için hazırladığı seçim bildirgesinde ortaya koyduğu vaatler 1930'larda bürokratik muhafazakar eğilimler gösteren CHP'nin 1920'li yıllardaki devrimci-reformist kodlarını yeniden açığa çıkardığını göstermiştir. İnsan haklarına dayalı hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, yargıç güvencesi, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hakimler Şurası'nın kurulması, iki meclis sistemi, nispi temsil seçim sistemi, parti içi demokrasinin yasal düzenlemeyle desteklenmesi, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, radyonun özerkleşmesi, yolsuzlukların önlenmesi, planlı ekonomi, işçiye toplu sözleşme ve grev hakkı, memura mesleki örgüt ve sendika kurma hakkı, yıllık ücretli izin hakkı, iktisadi devlet teşekküllerinde işçilerin söz sahibi olması, sosyal sigortalar uygulamasının genişletilmesi, köylülerin borçlarının hafifletilmesi, hayvan vergisinin kaldırılması (Bila, 1979: 308) gibi siyasi, toplumsal ve ekonomik vaatler CHP'nin artık “özgürlükçü muhalefet” olarak anılmasını sağlamıştır. 1957 Genel Seçimlerinde CHP'nin oy oranının % 41,4'e yükselmiş olması (TÜİK, 2012: 25) CHP kadrolarını yeni ideolojik söylemlere daha da motive etmiştir.

CHP'nin 1950'li yılların ortalarında özgürlükçü söylemlere yönelmesinde, partinin iç dinamikleri kadar belli oranda iktidardaki Demokrat Parti'nin politikaları da belirleyici olmuştur (Koç, 2014: 71; Uyar, 2012a: 82). Demokrat Parti'nin 1950'lerin ortasında başlayan otoriter ve yasakçı uygulamalarının yanı sıra yaşanan ekonomik sorunlar CHP'yi toplumsal muhalefetin öncüsü olarak belli oranda siyasal, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükleri savunmaya itmiştir

ğın sınıfsız toplum idealine karşı da solcuları tehdit olarak görmüşler (Aslan, 2016: 177), rejime ve Kemalizm'e karşı tavır koyan tüm muhalif kesimleri baskı altında tutmuşlardır. Diğer yandan, 1930'lu yıllarda totaliter-diktatöryal rejimler olarak İtalya'da faşizmin, Portekiz'de korporatizmin, Almanya'da nasyonal sosyalizmin, İspanya'da falanjizmin, Sovyet Rusya'da da komünizmin iktidara gelmiş olması (Uyar, 2012a: 25), bu ideolojilerin aşırı merkezîyetçi ve tektipleştirici bakış açısının CHP kadroları üzerinde de etkisini göstermesine neden olmuştur (Öz, 1996: 97; Ahmad, 2010: 21). Ancak, kendine özgü siyasal kültürü ve demokrasi algısı ile Türkiye'de totaliter-diktatöryal değil otoriter yönetim anlayışı hakim olmuştur (Duverger, 1993: 358-364; Koç, 2014: 28). İdeolojik mücadelenin yanı sıra, 1927, 1931 Nizamnameleri ve 1935 Tüzüğü'nün ortaya koyduğu aşırı merkezîyetçi örgütlenme yapısı ve otokratik-oligarşik yönetim biçimi tek parti rejimi altında CHP kadrolarının otoriterleşme-bürokratik muhafazakarlaşma eğilimleri ile paralel bir görüntü vermiştir.

³ 1945 yılına kadar “herkesin partisi” olan CHP'de, değişen iç ve dış dinamiklerle birlikte ideolojik ayrışmalar kendini göstermeye başlamıştır. Demokrat Parti kadrolarının (tasfiye öncesi Dörtlü Takrircilerin), sermaye kesiminin ve işçilerin başını çektiği toplumsal muhalefetin siyasi, toplumsal ve ekonomik talepleri ile birlikte 2. Dünya Savaşı sonrası Sovyet Rusya tehdidine karşı liberal Batı dünyası ile uyumlulaşma çabası CHP'de liberalleşme eğilimlerinin güçlenmesine neden olmuştur (Ahmad, 2010: 26). Bu süreçte çok partili sisteme geçilmiş, basın özgürlüğü ve işçilere sendika kurma özgürlüğü yönünde adımlar atılmış (Bozkurt, 1976: 335; Tikveş, 1979: 167), 1947 yılında toplanan 7. CHP Kurultayı'nda devletçilik politikalarından vazgeçilerek (Hatipoğlu, 2012: 216) devletin kar amaçlı işletmeler kurmayacağı, özel sektörün ilgilendiği alanlarda yatırım yapmayacağı ve serbest piyasa koşullarını hakim olacağı liberal ekonomi modeli benimsenmiştir (Bila, 1979: 226). Yine, 7. CHP Kurultayı'nda kabul edilen yeni tüzükle partinin örgütlenme ve yönetim anlayışında anti-merkezîyetçi eğilimler ön plana çıkmış, parti içi demokrasinin gelişimine yönelik önemli adımlar atılmıştır.

⁴ 2. Dünya Savaşı sonlarına doğru Sovyet Rusya Türkiye ile 1925 yılında imzaladığı dostluk antlaşmasının geçerliliğinin yitirdiğini belirterek yeni bir işbirliği için Türkiye'den Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde imtiyaz talep etmiş, boğazlar konusunda iki nota vermiştir. Bu durum Türkiye'nin Sovyet Rusya'yı artık güvenlik tehdidi olarak algılamasına, böylece ABD ve İngiltere gibi liberal devletlerle yakınlaşmasına olmuştur. Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya yönelik bu tavır komünizm ve sol karşıtlığını da beraberinde getirmiştir. Sonraki süreçte Türkiye'nin “antikomünist” hedefler barındıran Truman Doktrini ve Marshall Yardımlarından yararlanarak ABD'ye iyice yakınlaşması, aynı oranda Sovyet Rusya'dan ve sol düşüncelerden uzaklaşmasına neden olmuştur (Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Aslan, 2016: 177-185).

(Ahmad, 2010: 149). 1959 yılı itibariyle ortaya çıkan siyasal, toplumsal ve ekonomik kaos ile birlikte otoriterleşen yönetim anlayışı Demokrat Parti'ye olan toplumsal desteğin belli oranda azalmasına neden olmuştur. Böylesi bir ortamda, o yıl toplanan 14. CHP Kurultayı'nda kabul edilen "İlk Hedefler Beyannamesi" ile "sosyal adalet, işçi hakları, demokrasi" söylemleri ön plana çıkarılmıştır (Uğur, 2010: 71).

CHP'nin 1950'lerin ortasından itibaren yaşadığı ideolojik değişim ve dönüşüm, 1960'ların ortasında "ortanın solu" ile birlikte yaşanacak olan büyük ideolojik kırılmanın da temellerini atmıştır (Emre, 2015: 77). Bu anlamda, 1940'ların tek parti dönemi CHP'sini 1960'larda ortanın soluna götüren süreçte, 1950'li yılları bir "ideolojik geçiş süreci" olarak görmek mümkündür.

2. 27 Mayıs Askeri Darbesi ve "İsmet Paşa" Faktörü

1950'li yılların ikinci yarısında Demokrat Parti tarafından büyük bir baskıya maruz kalan, buna karşın Demokrat Parti'ye karşı güçlü bir muhalefet yürüten CHP, TBMM'de kurulan Tahkikat Komisyonu tarafından kapatılma riski ile karşı karşıya kalmış (Bakşık, 2009: 69), yeni ideolojik söylemler ile yakaladığı ivmeyi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile kaybetmiştir. Ancak, CHP üst kadroları askeri müdahalenin siyasi çözümlemesini yapmak yerine, yeni siyasi duruma uyum sağlamayı tercih etmiştir. Öyle ki, askeri darbenin Demokrat Parti kadrolarını tasfiyeye yönelmesi⁵, kendini devleti kuran iradenin devamı olarak gören CHP kadrolarının duruma "demokrasi kültürü" açısından değil, "intikamvari duygusallıkla" yaklaşmasına neden olmuştur. Bu durum, CHP kadrolarının büyük çoğunluğunun, kendini devleti kuran Kemalist iradenin devamı olarak gören "askeri bürokrasi" tarafından gerçekleştirilen ve "sivil bürokrasi" tarafından da destek gören 27 Mayıs Askeri Darbesi'ni "ihtilal, devrim" olarak adlandırmasına neden olmuştur.

Darbe sonrası oluşan yeni siyasi yapıda ağırlıklı olarak CHP'li siyasetçilerin, akademisyenlerin ve hukukçuların ön plana çıkmış olması (Emre, 2015: 52-57; Bozkurt, 1976: 357; Bakşık, 2009: 117), toplumun belli bir kesiminde 1950'de muhalefete düşen CHP kadrolarının askerlerle işbirliği yaparak iktidarı darbe ile yeniden ele geçirdiği yönünde algıya neden olmuştur (Ahmad, 2010: 311; Karpat, 2014: 128,172). Dahası, 1959 yılında toplanan 14. CHP Kurultayı'nda kabul edilen "İlk Hedefler Beyannamesi"nin "özgürlükçü" ve "demokratik" bir karakter gösteren 1961 Anayasası ile büyük oranda hayata geçirilmiş olması darbe öncesi değilse bile, darbe sonrası oluşturulan "gizli ittifak" algısını güçlendirmiştir. Her ne kadar Genel Başkan İsmet İnönü darbenin hemen sonrasında il ve ilçe başkanlıklarına gönderdiği genelgede hiçbir şekilde hareketin başında ve içinde olmadıklarını, bir an önce seçimlere gidilerek parlamenter demokratik rejimin sürmesini istediklerini belirtmişse de, CHP "İsmet Paşa" faktörünün de etkisiyle darbe sonrası sürecin baskın sivil gücü olarak Kurucu Meclis'i domine etmeyi başarmıştır (Bila, 1979: 333-337).

⁵ Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürsel'in darbeden 24 gün önce Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e gönderdiği kişisel mektubunda Başbakan Adnan Menderes ve Demokrat Parti kadrolarını hedef olarak görmediği açıktır (hürriyet.com.tr, erişim tarihi 13.08.2016). Bu durum darbeyi başından beri planlayan ve organize eden cuntacılar ile darbe devam ederken taktiksel olarak darbenin başına geçirilen Gürsel arasında başlangıçta fikir ayrılığı olma ihtimalini güçlendirmektedir. Darbe sonrası oluşturulan askeri rejimde Demokrat Parti kapatılmış, partinin üst kadroları tasfiye edilmiş, Başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmişlerdir. Bu hususta Demokrat Parti kadrolarının tasfiyesi ile cuntacıların –başlangıçta böyle bir amaçları yoksa bile- askeri darbeyi meşru bir zemine çekme çabası arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, Demokrat Parti'nin tasfiyesi üzerinden darbeyi meşrulaştırma çabası ile Gürsel'in mektubunun birbiri ile çelişiyor olması dikkat çekicidir.

CHP askeri vesayet altında gerçekleştirilen 1961 Genel Seçimleri'nde % 36,7 oy oranı ile (TÜİK, 2012: 25) birinci parti olmasına rağmen tek başına iktidar olabilecek milletvekili çoğunluğunu elde edememiştir. Seçim sonuçları CHP'nin 1950'lerin sonunda yakaladığı siyasi ivmeyi 27 Mayıs sonrası kaybettiği ortaya koymuştur (Uyar, 2012a: 91). Demokrat Parti'nin devamı olma iddiasıyla kurulan Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi'nin toplamda % 48,5 oy almış olması (TÜİK, 2012: 25), darbeye rağmen Demokrat Parti'nin toplumsal tabanını halen koruduğunu açıkça göstermiştir.

1961 Genel Seçimleri sonrası oluşan tabloda CHP kadroları örgüt olarak “muhalefette kalma” yönünde bir irade ortaya koymuş olmasına rağmen (Hatipoğlu, 2012: 240; Bila, 1979: 347), Genel Başkan İnönü askerlerin telkiniyle en büyük rakibi Adalet Partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. İnönü'nün koalisyon kararı almış olması, kendini “İsmet Paşa” kimliğiyle askeri rejime karşı demokratik parlamenter rejimin sigortası olarak görmesi ile ilişkilendirilmiştir. Her ne kadar darbeciler arasındaki baskın görüş Demokrat Parti kadrolarının tasfiyesi sonrası parlamenter rejime geçilmesi yönünde olsa da, askerler arasında yaşanan iç çekişmeler ve bazı başarısız darbe girişimleri parlamenter rejimin geleceği açısından büyük bir tehdit oluşturmuştur (Ahmad, 2010: 212-222; Bakşık, 2009: 100,106). Böylesi bir ortamda, o dönem yaygın anlayış olan “CHP + Ordu = İktidar” formülüne karşı Metin Toker'in ortaya attığı “İktidar – İnönü = İhtilal” formülü İsmet Paşa'nın partiler üstü kilit rolünü ortaya koymuştur (Koç, 2014: 105; Toker, 1992: 67).

3. CHP'nin Sola Yönelimi (1961-1965)

1961 yılında toplanan 15. CHP Kurultayı ve 1962 yılında toplanan 16. CHP Kurultayı örgüt içi tartışmalar, hizipleşmeler ve ihraçlar ile geçtikten sonra, 1964 yılında toplanan 17. CHP Kurultayı'nda kabul edilen “İleri Türkiye Ülkümüz Beyannamesi” yeni ideolojik söylemleri de beraberinde getirmiştir. Her ne kadar beyannamenin genelinde sol söylemler ön plana çıkmış olsa da, demokratik devletçilik adıyla kapitalist sermaye kesimine yönelik bazı tavizlere de yer verilmiştir (Bila, 1979: 380).

1961-1965 yılları arasında CHP'nin kurduğu koalisyon hükümetlerinde planlı ekonomiye geçiş ve işçilere grev ve toplu sözleşme hakkının yasalaştırılması gibi önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiş (CHP, 1965: 7-10,15,75), ancak toprak reformu, işçilerin sosyal-ekonomik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ile petroler, madenler ve yabancı sermayenin durumu konusunda herhangi bir adım atılmamıştır. Bazı önemli icracı bakanlıkların koalisyon ortağı partilere verilmesinin yanı sıra hükümetlerin yerli ve yabancı sermaye kesimine tavizler vermesi CHP kadrolarında ve CHP'nin toplumsal tabanında CHP'nin üst yönetimine karşı tepkileri de beraberinde getirmiştir (Bila, 1979: 351-356; Ahmad, 2010: 270).

1950'lerde ortaya çıkan kentleşme ve sanayileşme olgusu Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısında köklü değişimleri beraberinde getirmiş, 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortam dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sol görüşler ile anti-kapitalist ve anti-emperyalist eğilimlerin güçlenmesine neden olmuştur. Böylesi bir ortamda, CHP'nin ilerici-reformist kodları yerli-yabancı kapitalist sermaye kesimi ve feodal beylere karşı, işçilerin-köylülerin lehine sol söylemler ile uyumlulaşmaya başlamıştır (Ahmad, 2010: 320; Koç, 2014: 116).

1961 yılında bir grup sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) siyasi ve toplumsal dinamiklerin etkisiyle CHP ile rekabete girmeye başlamıştır. Her iki partinin siyasi söylemleri ile aynı toplumsal kesimlere hitap ediyor olması partiler arasında rekabeti beraberinde getirmiştir. İnönü koalisyonlarında işçilerin geniş sosyal ve ekonomik hak ve özgürlük taleplerini karşılayamayan, toprak reformu konusunda bir adım atmayan, buna karşın yerli ve yabancı sermaye kesimine karşı tavizler veren CHP'nin toplumsal tabanı TİP'in ideolojik söylemlerinden etkilenmeye başlamıştır (Bila, 1979: 389). TİP'in 1962 ve 1964 Tüzüklerinde Atatürk'ün 1921 yılında yaptığı emperyalizm ve kapitalizm karşıtı konuşmasına yer verilmiş, Atatürk'ün milliyetçilik ve devletçilik ilkeleri ile halkçılık ilkesinin dayanışmacı yönü ön plana çıkarılmıştır. Yine, 1964 TİP Tüzüğü'nün giriş kısmına 21 Ekim 1920 tarihli Büyük Millet Meclisi Beyanamesi eklenerek milli mücadelenin halk iradesi ve dayanışmacı yönüne atıfta bulunulmuştur. Atatürk ve sol vurgusunun birlikte yapılmasından etkilenen CHP'nin toplumsal tabanı TİP'e yakınlaşınca CHP ideolojik konumunu netleştirme ihtiyacı içerisine girmiştir (Koç, 2014: 120,128; Ahmad, 2010: 317).

1961'de sol eğilimli bir fikir hareketi olarak ortaya çıkan Yön Dergisi Kemalizm'in sosyalizm yorumunu ideolojik bir bütün olarak ele almıştır. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak emperyalizmi gören, yabancı sermaye ve milli burjuvaziye dayalı ekonomik gelişme modeli ile birlikte kapitalizme karşı çıkan Yön Dergisi, özellikle sosyal adalet, iktisadi kalkınma, demokrasi ve devletçilik söylemlerini ön plana çıkarmıştır (Emre, 2015: 139-142). Devrimci-reformist sivil-asker devlet elitlerini Kemalist-sosyalist hareket içerisinde vazgeçilmez bir realite olarak kabul eden Yön Hareketi (Altun, 2004: 569) Türkiye'ye özgü bir devrim fikrinin öncülüğünü yapmıştır. Bu fikirler o dönem sol eğilimli CHP kadroları, Kemalist aydınlar, sivil-asker devlet elitleri ve sol eğilimli gençler arasında büyük ilgi görmüştür (Karpat, 2014: 269). Hareketin öncülerinin CHP içerisinde etkin konumda bulunuyor olması da dergi ile parti örgütleri arasında organik bir bağın oluşmasına neden olmuştur. Hatta, 1965 yılına kadar CHP içerisinde tartışılmamış olan ortanın solu, Yön Dergisi yazarlar tarafından çok defa ele alınmış, ideolojik çerçevesi şekillenmiştir.

İlk kurultayını 2-3 Ağustos 1961'de 500'ü aşkın delegenin katılımıyla gerçekleştiren CHP Gençlik Kolları üyeleri (CHP Gençlik Kolları, 2003: 7) 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortamda Batı'daki gençlerle paralel şekilde sol düşüncelerin etkisinde kalmışlardır. 1960'ların başından itibaren düzenledikleri münazaralar, gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarıyla sol ideoloji üzerine tartışmalar yürüten (Kaya, 2010: 172) CHP Gençlik Kolları üyeleri parti içindeki yaşlıların muhafazakar eğilimlerine karşı daha devrimci-reformist bir duruş ortaya koymuşlardır. 23 Mayıs 1965'te toplanan CHP Ankara Gençlik Kolları Kurultayı'nda okunan bildiri "emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadele" kararlığı gösteren gençler, Petrol Kanunu'nun derhal değiştirilmesi ve petrolerin millileştirilmesini, madenlerin yabancılara bırakılmamasını, toprak reformunun biran önce gerçekleştirilmesini talep etmişlerdir (Bila, 1979: 391). Bu bildiri, Genel Başkan İnönü 23 Temmuz 1965 tarihinde CHP'nin "ortanın solu"nda olduğunu açıkladığında CHP'li gençlerin zaten ortanın solunda olduğunu ortaya koymuştur.

4. CHP'nin Yeni İdeolojik Kimliği: Ortanın Solu

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü "ortanın solu" kavramını ilk defa 23 Temmuz 1965 günü gerçekleştirilen Parti Meclisi toplantısında telaffuz etmiş, 29 Temmuz'da Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda kavramın içeriği ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. 1965 Genel Seçimlerinden 3 ay önce telaffuz edilmeye başlanan "ortanın solu" yeni bir kavram olmasına rağmen,

ilk etapta içerik olarak CHP'nin ideolojik çizgisinde bir değişiklik anlamına gelmemiştir (Ayata, 2010: 82). Genel Başkan İnönü'nün "CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştadır⁶"; "...Kırk yıldır devletçiyiz derken aynı şeyi söylüyorduk. Bunun için "ortanın solundayız" dedim. Aslında laikiz dediğimiz günden beri ortanın solundayız (...) Halkçıysan ortanın solunda olursun⁷" ve Genel Sekreter Kemal Satır'ın "(...) CHP olarak biz de ortanın solundayız ve Atatürk zamanlarından beri de bu yol izlenegelmektedir⁸" sözleri CHP'nin zaten ortanın solunda olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Ancak, İnönü'nün telaffuz ettiği ortanın solu, yeni Genel Sekreter Bülent Ecevit'in geliştirdiği yeni ideolojik söylemler ile CHP açısından büyük bir ideolojik kırılmanın temelini atmıştır. "Ortanın solu" ile köklü bir ideolojik değişim ve dönüşüm sürecine giren CHP bir süre sonra "herkesin" değil, işçinin ve köylünün partisi olma iddiasıyla (Bektaş, 1993: 28; Ahmad, 2010: 320) kendi kurduğu düzeni değiştirmeyi vaat edecektir.

İnönü'nün ortanın solu çıkışını 1965 Genel Seçimlerine kısa bir süre kala yapmış olması, ortanın solunu hem CHP kadrolarına ve toplumsal tabanına, hem de geniş halk kitlelerine izah edebilecek yeterli zaman bulunamamasına neden olmuştur (Bakşık, 2009: 228). Bu kısa süre zarfında Genel Başkan İnönü, eski Çalışma Bakanı ve Ankara Milletvekili Bülent Ecevit ve İstanbul Milletvekili Suphi Baykam ortanın solu ile ilgili şu görüşlerini dile getirmişlerdir:

İsmet İnönü: "1961'e kadar 250 lira kazancı olan vergi ödüyor, 250 bin lira kazancı olan vergi ödemiyordu. Bugünkü cemiyet bunu kabul etmiyor. Ortanın solu işte budur. Bugünkü cemiyet, devletin, memleketin, kabiliyetli çocuklarının okutulmasını istiyor, ortanın solu budur. Devlet vatandaşın sıhhatini korumak için tedbir alacaktır. Ortanın solu budur. (...) Toprak reformu diyoruz. Toprak bulacağız, bütün vatandaşlara toprak bulamayız, ama ne kadar bulacağız? Ne kadar bulursam. Çok olandan alıp az olana vermeye çalışacaksınız. (...) Toprak reformunu yapmadan siyasi hayatımı bırakmamaya çalışacağım⁹"

Bülent Ecevit: "Ortanın solunda olmak insanların sömürülmesini, ezilmesini önleyici, yoksulluğu giderici, gelir dağılımında denge sağlayıcı, kalkınma çabalarının yükünü de, kalkınmanın getirdiklerini de adalet üzere bir düzen kurmağa çalışmaktır¹⁰."

Suphi Baykam: "Ortanın solu hamlecilerin, ilericilerin ve devrimcilerin ışık yoludur. (...) Reformcular, sosyal adalete dayanan planlı kalkınma isteyenler, vergi adaletine taraftar olanlar, işçi haklarını savunanlar ortanın solunda yerlerini almaya mecburdurlar. (...) Ortanın solu küçük bir zümrenin değil, topyekün milletin refah ve mutluluğu için çalışmak azminde olanların yoludur¹¹"

CHP'nin üst kadrolarının ortanın solunu kısa sürede CHP kadrolarına, CHP'nin toplumsal tabanına ve geniş halk kitlelerine anlatma çabası yetersiz kalmış, 1965 Genel Seçimlerinde Adalet Partisi'nin % 52,9 oy oranına karşı CHP % 28,7 oy oranı ile büyük bir seçim yenilgisine uğramıştır (TÜİK, 2012: 25). Toplumun belli kesiminde oluşan CHP'nin 27 Mayıs'ı askerle birlikte planladığı ve sonrasında askerlerin desteği ile iktidara geldiği algısı; İnönü koalisyonlarının geniş halk kitlelerinin reform taleplerini karşılayamaması; İnönü'nün parti kadrolarına danışmadan, kurultayda tartışılmadan ve parti tabanının görüşlerini almadan yaptığı ortanın solu çıkışının tam olarak anlaşılabilmesi (Hristidis ve Ergüz, 2010: 81); rakip partilerin ortanın soluna karşı yürüttüğü anti-komünist propagandanın halk nezdinde etkili olması CHP'nin yaşadığı seçim yenilgisinin temel gerekçelerini oluşturmuştur (Bila, 1979: 399; Kili, 1976: 221; Abadan, 1966: 179-181; Koç, 2014: 180).

⁶ "Kalkınma Muhafazakar Tedbirle Gerçekleşmez", *Milliyet*, 29.07.1965.

⁷ "İnönü Kim'e Anlatıyor", *Kim*, 12.08.1965.

⁸ "Satır: Koşuyu CHP Kazanacak", *Milliyet*, 21.08.1965.

⁹ "İnönü Dün Trabzon'da Konuştu: Reformları Yapmadan Siyaseti Bırakmam", *Cumhuriyet*, 4.10.1965.

¹⁰ "B. Ecevit, Ortanın Solundakiler", *Milliyet*, 22.08.1965.

¹¹ "Baykam: Ortanın Solu CHP'nin Göbek Adıdır", *Cumhuriyet*, 13.09.1965.

4.1. Parti İçinde İdeolojik Ayrışma ve Ortanın Solu'na Tepkiler

İnönü'nün ortanın solu söylemini homojen bir nitelik göstermeyen CHP kadroları ile tartışmaksızın ortaya atması seçim yenilgisinin de etkisiyle parti içinde ideolojik fikir ayrılıklarına ve hizipleşmelere neden olmuştur. Ortanın ortacıları (ve/ya da ortanın sağcıları) olarak adlandırılan grup CHP'nin ortanın solunda bir kimlik arayışı içerisine girmesine karşı çıkarak Kemalizm'in sol değerler ile yorumlanamayacağını savunmuşlardır. 1966 yılında toplanan 18. CHP Kurultayı'nda Genel Başkan İnönü ve Ecevit'in başını çektiği "ortanın solcuları" ile Turhan Feyzioğlu'nun başını çektiği "ortanın ortacıları" arasında büyük tartışmalar yaşanmış (Hristidis ve Ergüz, 2010: 89; Uyar, 2012a: 108), Bülent Ecevit İnönü'nün desteği ile genel sekreterliğe seçilmiştir (Bakşık, 2009: 235; Uyar, 2012a: 105). Ortanın solcuları Parti Meclisi'nde gücü ele geçirmiş olmalarına rağmen Meclis Grubu'nda ortanın ortacılarının ağırlığının olması, aynı kutuplaşmanın yerel örgütlerde de ayyuka çıkması CHP'nin ideolojik olarak fiilen ikiye bölünmesine neden olmuştur (Bila, 1979: 413-426). Kendi iç meselesini bir türlü çözüme kavuşturamayan CHP iktidardaki Adalet Partisi'ne karşı etkin bir muhalefet yürütemez hale gelmiştir.

Bu sürecin partiyi bölünmeye götürdüğünü gören Genel Başkan İnönü yaptığı toplantılardan sonuç alamayınca 1967 yılında 4. Olağanüstü CHP Kurultayı'nı toplamış, "8'ler Hareketi" olarak bilinen ortanın ortacıları için tasfiye sürecini başlatmıştır. Kurultayda yapılan tüzük değişikliği ile Parti Meclisi üyesi Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları için ihraç yolu açılınca ortanın ortacıları partiden istifa etmişlerdir (Hristidis ve Ergüz, 2010: 141-143). Bu istifa sonrası CHP'nin TBMM'de milletvekili sayısı 182'den 134'e, senatör sayısı da 47'den 32'ye düşmüştür (Bila, 1979: 428). Genel Sekreter Bülent Ecevit'in "Türk demokrasisinde yeni bir aşama, CHP'nin devrimciliğinde yeni bir şahlanma (Bila, 1979: 430)" olarak tanımladığı 4. Olağanüstü CHP Kurultayı sonrası ortanın solcuları önlerindeki ilk büyük engeli aşmayı başarmışlardır.

4.2. CHP Ortanın Ne Kadar Solundadır?

Genel Sekreter Bülent Ecevit'in parti içerisinde ortanın solunun öncülüğünü Genel Başkan İnönü'den devralması ile birlikte gericiğe, feodalizme, (Amerikan) emperyalizmine ve kapitalist sömürüye karşı ideolojik söylemler yoğunlaşmış, CHP işçilerin ve köylülerin partisi olma yolunda kararlılıkla ilerlemeye başlamıştır. Ancak, parti içerisinde Ecevit'in ideolojik söylemleri ile ortanın solunun sınırları aştığını düşünen belli bir kesim partinin sosyalizme doğru yol aldığını düşünerek endişe duymaya başlamışlardır. Bu durum karşısında İnönü, "CHP sosyalist değildir, olmayacaktır" sözünü her platformda yinelemek zorunda hissetmiştir (Ahmad, 2010: 322; Bozkurt, 1976: 369).

CHP'de ortanın solu tartışmaları sürerken, Ecevit 1966'da yılında toplanan 18. CHP Kurultayı öncesinde basılan "Ortanın Solu" adlı kitabından sonra, 1968'de "Bu Düzen Değişmelidir", 1969'da da "Atatürk ve Devrimcilik" adlı kitapları ile ortanın solunun ideolojik çerçevesini hem CHP kadrolarına ve CHP'nin toplumsal tabanına, hem de geniş halk kitlelerine anlatmaya çalışmıştır. Ecevit Ortanın Solu adlı kitabında ortanın solcularının ideolojik karakter analizini şu şekilde yapmıştır: "ortanın solundakiler insancıdır, halkçıdır, ilericidir, devrimcidir, reformcudur, devletçidir, plancıdır, özgürlüğe bağlıdır ve demokrasiden yanadır (Ecevit, 1966: 17-20)".

1968 yılında toplanan 19. CHP Kurultayı ortanın solunun CHP açısından ideolojik olarak geri dönülemez bir nokta olduğunu göstermiştir. Kurultay'da İnönü "Biz sosyalist değiliz,

Cumhuriyet Halk Partisiyiz (Bila, 1979: 438)” sözlerinin ötesine geçemezken, Ecevit “CHP ortanın solunda bir adım gerilemeyecektir. (...) Ortanın soluna demokrasi dışında sınır çizilemez. (...) Savunma devri bitmiş, halkı aydınlatma ve müfterilere taarruz başlamıştır. (...) biz sürekli devrimci bir partiyiz (Bila, 1979: 439)” sözleri ile kararlılığını açıkça ortaya koymuştur. 19. CHP Kurultayı öncesinde toplanan 5. CHP Gençlik Kolları Kurultayı Bildirisi'nde yer alan “CHP sosyalist bir parti olmadığı gibi kapitalist bir parti de değildir. CHP'li gençler olarak partinin anti-emperyalist, anti-feodal ve anti-bürokrat kimliğinden geriye doğru en küçük bir ödünü kabullenmeyecek kadar kenetlenme halinde bulunuyoruz (Bila, 1979: 440)” ifadesi ile CHP'li gençler de tavırlarını ortaya koymuşlardır.

4.3. Düzen Değişikliği Programı

CHP'nin 1969 Seçim Bildirgesi “devrimci devlet”, “altyapı devrimciliği”, “sürekli devrimcilik” gibi ideolojik çıkışlar ve “toprak işleyen, su kullananın” sloganı ile CHP'nin vardığı ideolojik noktayı ortaya koymak bakımından oldukça önemlidir (Bila, 1979 447). CHP “Düzen Değişikliği Programı” adını verdiği bu bildirgeyle artık açık bir şekilde kendi kurduğu düzeni değiştirmeyi vaat etmektedir (CHP, 1969: 126; Bozkurt, 1976: 390). Köklü bir toprak reformu, çiftçilerin ve köylülerin sorunlarının çözümü, Doğu'da feodal sömürü düzeninin yıkılması, doğal kaynakların, madenlerin ve petrolün yabancıların eline bırakılmayarak devletleştirilmesi, özel işletmeciliğin devlet kontrolüne alınması (CHP, 1969: bölüm 1,6,7,8; Bila, 1979: 448) gibi seçim vaatleri ortanın solunun 1965-1969 arasında kendi içinde yaşadığı evrimi de ortaya koymaktadır. Bu söylemleri ile CHP yerli ve yabancı kapitalist sermaye kesimi ile onun işbirlikçilerini, toprak ağalarını ve emperyalist güçleri açık biçimde karşısına almıştır. Ancak, tüm çabalara rağmen CHP 1969 Genel Seçimlerinde % 27,4 oy oranıyla büyük bir seçim yenilgisi yaşamıştır (TÜİK, 2012: 25). Bu sonucun ortaya çıkmasında 1967 yılında CHP'den ayrılan ortanın ortacılarının kurduğu Güven Partisi'nin aldığı % 6,6 oy oranı da etkili olmuştur (Uyar, 2012a: 111).

4.4. Reddi Miras Tartışmaları, Eski-Yeni Çatışması ve Statükonun Tasfiyesi

Ecevit'in 1969 yılında “(...) şapka devrimi, hiç kuşkusuz, yararlı, gerekli bir devrimdi. Ama köylüye ne getirmişti? (Ecevit, 2015: 58)” çıkışı ve Atatürk'ü “üstyapı devrimcisi” olarak tanımlaması (Ecevit, 2015: 50) parti içerisindeki ortanın solu tartışmalarının Kemalizm üzerinden sürmesine neden olmuştur. Ecevit muhalifleri bu çıkışı nedeniyle onu “reddi mirasçı” olmakla suçlamışlardır (Satır, 1972: 81-84; Bila, 1979: 453; Hatipoğlu, 2012: 264). Ecevit “Bugüne kadar ne söyledimse, şimdi de aynı görüşteyim. Atatürk'ü bir tanrı olarak ele almamak gerekir. Kendisi sağ olsaydı, kendi devrimlerinden daha ileriye giderdi. Atatürk altyapı devrimlerine yetişemedi, o altyapı devrimlerini biz yapacağız (Bila, 1979: 455)” sözleri ile kendisine yönelik eleştirilere yanıt vermiştir. Partinin ikinci adamı konumundaki Genel Sekreter Ecevit'in Atatürk'ü eleştirmesi CHP açısından büyük bir tabunun yıkılması anlamına geliyordu. Ecevit'in bu çıkışı esasen bir Atatürk eleştirisinden öte CHP özeleştirisidir. Çünkü, kendisinin de ifade ettiği gibi CHP Atatürk'ten sonra üstyapı devrimlerini devam ettiremediği gibi, altyapı devrimlerini de sürekli ertelemiş, gerçekleştirememiştir. Bu açıdan bakıldığında, Ecevit'in “düzen değişikliği” dediği şey aslında Atatürk tarafından başlatılan üstyapı devrimlerinin altyapı devrimleri ile tamamlanması anlamı taşıyordu. Başka bir ifadeyle, Ecevit Kemalizm'i reddetmemiş, onun devrimci-reformist yönünü ön plana çıkarmak istemiştir (Ahmad, 2010: 326). İşte bu nok-

tada, parti içerisinde değişime mesafeli statükocu ve muhafazakâr kadrolar tarafından hedef haline getirilmiştir.

1970 yılında toplanan 20. CHP Kurultayı'nda Ecevit'in "Biz artık Türkiye'de olaylara bürokrat aydın açısından bakmıyoruz. CHP'de bakış açısı değişmiştir. CHP'nin devrimcilik görüşü değişmiştir. Şimdi devrimcilik sözünden altyapı devrimciliğini anlıyoruz (Hristidis ve Ergüz, 2010: 185; Bila, 1979: 466)" sözleri ortanın solcularının CHP'nin Kemalist mirasını reddettiği yönündeki tartışmaları tırmandırmıştır. Ortanın Solu ve Kemalizm'in iki farklı ideolojik kimlik olarak yaşadığı "kan uyuşmazlığı" CHP açısından "eskiler" ile "yeniler" arasındaki ideolojik bir çatışmayı beraberinde getirmiştir. Yine, Ecevit'in "Bugün Türkiye'de artık kitle partisi olmaya imkan yoktur, kitle partisiyiz diye araçlar, tefeciler hakkında bir şey söyleyemeyecek miyiz (Bila, 1979: 467)" ve "Bizim yaptığımız Türk halkını sömürücülerden kurtarmaktır. (...) Teksas'taki petrol şirketi, İngiltere'deki Boraks şirketi ve Kızıl Çin stratejileri CHP ile uğraşiyor (Bila, 1979: 467)" sözleri ortanın solunun sınırlarını aşmıştır. Ecevit'in, 1965 yılında İnönü'nün ortaya koyduğu ortanın solunun sınırlarını aşmış olması, İnönü'nün Ecevit'e olan desteğini çekmesine ve ona karşı kurultayda denge politikası yürütmesine neden olmuştur (Hatipoğlu, 2012: 254; Hristidis ve Ergüz, 2010: 186). Ancak, İnönü'nün bu tavrına rağmen Ecevit Parti Meclisi seçimlerinde muhaliflerine karşı büyük bir başarı elde ederek yeniden genel sekreterliğe seçilmiştir (Bila, 1979: 469).

CHP içerisinde ideolojik tartışmalar sürerken, 12 Mart 1971'de Adalet Partisi hükümetine karşı ordu içerisindeki sağ kanat askeri bir darbe gerçekleştirmiştir¹². Her ne kadar darbenin asıl hedefi Adalet Partisi gibi görünse de, Ecevit darbenin asıl hedefinin ortanın solu ile siyasal, toplumsal ve ekonomik düzeni değiştirmeyi vaat eden CHP olduğunu iddia etmiştir (Satır, 1972: 26; Bila, 1979: 480; Ahmad, 2010: 388; Bozkurt, 1976: 430). İnönü 27 Mayıs sürecinde olduğu gibi "İsmet Paşa" kimliğiyle demokratik rejimin sigortası rolüne girmek istemiş (Hatipoğlu, 2012: 284; Hristidis ve Ergüz, 2010: 215), askerlerin telkiniyle kurulacak olan partiler üstü teknokrat hükümete destek verilmesi gerektiğini savunmuştur. Buna karşın, ikinci adam Ecevit 27 Mayıs sonrası yapılan hataların tekrarlanmaması ve askeri darbeye karşı sert bir muhalefet yürütülmesi gerektiği görüşündedir (Ecevit, 1973: 14; Konuralp, 2013: 88; Bila, 1979: 494; Uyar, 2012a: 125). İnönü ile Ecevit arasında yaşanan bu keskin fikir ayrılığı İnönü'nün teknokrat hükümete destek verme kararı ile derinleşmiş, Ecevit tepki olarak genel sekreterlik görevinden istifa etmiştir (Hristidis ve Ergüz, 2010: 212). İnönü Parti Meclisi'nde ve Merkez Yönetim Kurulu'nda bulunan Ecevitçiler'in tasfiyesi için 1972 yılında 5. Olağanüstü CHP Kurultayı'nı toplamış, "ya o, ya ben" restine rağmen Ecevitçilerin Parti Meclisi seçiminde elde ettiği başarıya engel olamamıştır (Bila, 1979: 537-541; Hristidis ve Ergüz, 2010: 416). Kurultay sonrası genel başkanlığı bırakan İnönü, bir süre sonra da CHP üyeliğinden istifa etmiştir. İstifa sonrası toplanan Genel Başkan Seçimli Özel Kurultayı'nda Bülent Ecevit Atatürk ve İnönü'den sonra CHP'nin üçüncü genel başkanı seçilmiştir. Ecevit'in 21. CHP Kurultayı'nda örgüt desteğini arkasına almış olması, İnönü'nün desteği ile Ecevit'e karşı muhalefet yürüten Kemal Satır ve arkadaşlarının da bir süre sonra partiden istifa etmesiyle sonuçlanmıştır. 1967'de ortanın ortacılarının, 1972'de de İnönü ve Satırcıların partiden istifa etmesi ile (Emre, 215: 251; Bila, 1979: 560,564) Ecevit partinin en güçlü karakteri haline gelmiştir.

4.5. Ortanın Solu & Kemalizm Çatışması Ekseninde Yeni İdeolojik Söylemler

Bülent Ecevit'in genel başkanlığa seçilmesi sonrası toplanan 21. CHP Kurultayı partinin uzun bir süredir yaşadığı değişim ve dönüşümün geldiği noktayı ortaya koymuştur. 21. CHP Kurultayı Bildirisi'nde yer alan şu sözleri CHP'nin tek parti dönemine dayanan tarihsel köklerini reddetme anlamına gelmiştir:

“Aydınların devrimin yürütülmesinde elbette önderlik görevleri vardır. Bu görev halka rağmen halk için devrim yapmaya kalkışarak değil, halktan hiçbir zaman kopmadan, devrimi halkla birlikte oluşturarak yerine getirilebilir. Devrimciler bu halkçı anlayışa dayanmayanlar, bugünün CHP'sine yabancı kalan bürokratik devrimcilerdir (Bila, 1979: 558).”

Bu sözler beraberinde CHP'de iki farklı ideolojik kimlik olarak ortanın solu ile Kemalizm çatışmasının derinleştiğini ortaya koymuştur. 1920'li ve 1930'lu yılların sınıfsız, dayanışmacı ve halk egemenliğine dayalı toplum ideali içerisinde sınıf gerçeğini reddeden ve kendine özgü bir demokrasi anlayışı ortaya koyan “halkçılık” ortanın solu ile yeni bir anlam ifade etmeye başlamıştır. 1950'lerde CHP'nin “halka inme” politikası ile başlayan bu anlamsal dönüşüm artık burjuva ve toprak ağalarına karşı işçi ve köylülerin haklarını savunan sınıfçı bir bakış açısına dayanmaktadır. Yani, halkçılığın tek parti dönemindeki “eşitlikçi” bakış açısı yerini 1960'lı yıllarda gündeme gelen “sosyal adalet” anlayışına bırakmıştır. Ortanın solu ile birlikte “halkçılık” işçilerden, köylülerden ve orta sınıftan oluşan geniş halk kitlelerini ifade edecek şekilde “halk lehine, halkla iç içe” anlamında kullanılmış, dayanışmacı ve halk egemenliği yönü ön plana çıkarılmıştır (Ayata, 2010: 83,87).

Ecevit 1973 Genel Seçimleri öncesi ideolojik söylemlerini kapitalist-emekçi çatışması üzerinden sınıfsal bir temelde sürdürmeye devam etmiştir. Onun “CHP egemen güçlerin partisi olmaktan çıkmıştır”, “Halkı, bir avuç insanın elindeki servetin sömürmesine karşıyız”, “Lokavta giden işyerlerine devlet el koymalıdır”, “Bu düzeni tersine çevireceğiz” gibi sözleri (Bila, 1979: 579) CHP'nin ideolojik olarak artık ortanın solunun sınırlarının ötesinde konumlandığını göstermiştir. Seçim öncesi hazırlanan “Ak Günlere” adlı 1973 Seçim Bildirgesi 12 Mart sonrası yaşanan rejim bunalımı, gençliğin sorunları, yanlış ekonomi politikaları, çağdışı ilkel kapitalizm, hayat pahalılığı, iç güvenlik gibi sorunları ele almış, kooperatifleşme ve kamu-özel sektöre karşı halk sektörü gibi yeni ideolojik kavramları ön plana çıkarmıştır (CHP, 1973: 7-19; Bila, 1979: 580-589).

1973 Genel Seçimlerinde % 33,3 oy oranı ile (TÜİK, 2012: 25) birinci parti olan CHP, bir önceki seçimde aldığı % 27,4 oy oranı ile kıyaslandığında, geçen süre zarfında toplumsal tabanını önemli oranda genişletmeyi başarmıştır. Seçimlerde CHP'nin İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin gibi sanayileşme ve kentleşmenin yoğun görüldüğü illerde büyük bir oy artışı sağladığı, buna karşın feodal güçlerin etkin olduğu illerde oy kaybına uğradığı görülmüştür. Bu durum hem CHP'nin kırsalda etkili feodal güçleri kendi içinde tasfiye etmesi, hem de toprak reformu söylemi ile bu güçleri karşısına alması ile açıklanabilir. Kentlerde yaşayan işçilere, memurlara, emeklilere ve orta sınıfa kolaylıkla ulaşabilen CHP'nin toplumsal tabanı köylülerden kentlere doğru kayma eğilimi göstermiştir (Bila, 1979: 593, Ayata, 2010: 91).

1973 Genel Seçimlerinde birinci parti olmasına rağmen tek başına iktidar olamayan CHP, Bülent Ecevit'in başbakanlığında Milli Selamet Partisi (MSP) ile koalisyon hükümeti kurmuş-

¹² 12 Mart 1971 Darbesini solcu bir nitelik gösteren 9 Mart 1971 Darbe Girişimine karşı Ordu içerisindeki sağ kanat tarafından gerçekleştirilen bir karşı darbe olarak tanımlamak mümkündür. (Detaylı bilgi için bkz. <http://darbeler.com>, erişim tarihi: 13.08.2017).

tur. 7 aylık CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde haşhaş ekiminin ABD'nin karşı çıkmasına rağmen serbest bırakılması ve Kıbrıs Barış Harekati'nin gerçekleştirilmiş olması Ecevit'in geniş halk kesimleri nezdinde itibarının artmasını sağlamıştır (Konuralp, 2013: 89; Uyar, 2012a: 129).

5. Ortanın Solu'nun İdeolojik Evrimi: Demokratik Sol (1974-1980)

CHP'de 1960'lı yıllarda ortanın solu ile başlayan ideolojik değişim ve dönüşüm süreci, bu değişim ve dönüşümün hangi ideolojik kavramlar ile tanımlanacağı konusunda tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte bu değişim ve dönüşüm sürecini ideolojik olarak tanımlayan kavramlar olarak “sosyal demokrasi”, “ortanın solu”, “demokratik sol” ve “demokratik sosyalizm” ön plana çıkmıştır. Ortanın solunun ilk ideolojik tahlilini yapan Nihat Erim bu kavramın ortaya çıkışını 1930'lu yılların ABD Başkanı Roosevelt'e dayandırmıştır (Emre, 2015: 87; Hatipoğlu, 2012: 249) Böylece ortanın solunun marksizm ve komünizmle ilişkilendirilmesinin önüne geçilmek istendiği açıktır. Buna rağmen, rakip sağ partilerin ortanın solunu komünizm ile ilişkilendirme gayretlerinin toplum nezdinde bir karşılık bulduğu açıktır. Ecevit ortanın solu, sosyal demokrasi ve demokratik sol kavramları ile ilgili olarak “Ben bu değişik terimleri kullanırken özde hepsini bir tutuyordum” demiştir (Coşkun, 1978: 40). Ecevit, aynı anlama gelmesine rağmen sosyal demokrasi yerine ortanın solu söyleminin tercih edilmiş olmasının nedenini sosyal demokrat partilerin marksist kökenleri ile açıklamaya çalışmıştır (Bozkurt, 1976: 396). Ancak, o yıllarda CHP'de sosyal demokrasi söylemi ön plana çıkarılmamış olsa da, bazı demeçlerde ve parti yayınlarında yerine göre kullanılmıştır. Diğer taraftan, 1974 yılına gelindiğinde ortanın solu yeni bir kavram olmasına rağmen büyük tartışmaların odağında hızlı bir yıpranma süreci yaşamıştır. Bu nedenle, CHP'nin yeni Genel Başkanı Ecevit CHP'nin değişen ideolojik yönünü yeni bir ideolojik söyleme dönüştürme arzusu taşıyarak “demokratik sol” kavramını öne çıkarmıştır. Ecevit “demokratik sol”u hem “yıpranmamış, yozlaşmamış”, hem de “demokrasiye bağlılığın altını çizen” bir kavram olması nedeniyle tercih ettiklerini belirtmiştir (CHP Gençlik Kolları, 1974: 6). 1965 yılından itibaren “CHP sosyalist değildir, olmayacaktır” sözlerinin sürekli dillendirildiği bir ortamda, demokratik sol yerine aynı anlama gelen “demokratik sosyalizm” kavramının (Bozkurt, 1976: 396; Aksoy, 1977: 25; Baykal ve Cem; 1992: 27,46) tercih edilmemiş olması da yadırganacak bir durum değildir.

1974 yılında toplanan CHP Tüzük Kurultayı'nda yapılan tüzük değişikliği ile CHP “insan haklarına saygılı, milli, demokratik, sosyal hukuk devleti ilkesine bağlı ve demokratik sol bir parti” olarak tanımlanmıştır (CHPT, 1974: md.2). “Demokratik sol”un “Türkiye’de ülkenin nesnel koşullarına dayanan, dogmacılık ve özenticiliğe kapılmayan yerli bir sol düşünce akımı geliştirmesi ihtiyacından doğduğunu (Bila, 1979: 617)” belirten Ecevit, yıllar önce Ortanın Solu adlı kitabında “demokratik sol” ve “sosyal demokrasi”yi aynı anlamda kullanmış (Ecevit, 1966: 33; Uyar, 2012a: 132), ancak CHP'nin yeni ideolojik kimliği olarak “demokratik sol”u tercih etmiştir (Bila, 1979: 617; Hristidis ve Ergüz, 2010: 590).

1974 yılında toplanan 22. CHP Kurultayı'nda Ecevit demokratik solu klasik özgürlükçü demokrasinin daha ileri aşamasında sol bir tutum olarak tanımlamıştır (Bila, 1979: 622). Yine, Ecevit, “demokratik solculuğun tepeden inme değil, temelden yükselme; halka rağmen değil, halk solculuğu” olduğunu, bu solculuğun sınırını halkın çizdiğini ve çizeceğini ifade etmiş (Hristidis ve Ergüz, 2010: 591; Bila, 1979: 623), “demokratik solun, sosyalist rejimlerde olduğu gibi üretim araçlarının devletleştirilme gibi bir amacının olmadığını, bunun gerçekleştiği ülkelerde halk iktidarı değil, bürokratların iktidarı kurulduğunu (Bila, 1979: 622)” savunmuştur. Ahmet Taner Kışlalı da “demokratik sol”un amaçlarını şu şekilde sıralamıştır: “1. Üretim araç-

larının toplumsallaştırılması yani toplum yararına kullanılması, 2. Üretim araçlarının demokratik ölçüler içinde ve çalışanlar tarafından yönetilmesi, 3. Üretimin amacının insan olması, yani üretimin insanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere düzenlenmesi (CHP Gençlik Kolları, 1974: 252)”. Bu açıdan bakıldığında, bir ideolojik söylem olarak ön plana çıkan ortanın solunun aksine, demokratik solun liberalizm ve sosyalizmden farklı olarak kendine has bir ideolojik karakter ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Ecevit 1976 yılında CHP Gençlik Kolları tarafından düzenlenen Demokratik Sol Düşünce Forumu’nda yaptığı konuşmada Milliyetçi Cephe hükümetinin aşırı baskıcı politikalarına karşı işçi hareketi ile demokratik sol hareketin bütünleşmesi gerektiğini vurgulayarak, demokratik solcular ile sendikalistlerin toplumsal iktidar için birlikte mücadele vermesi gerektiğini savunmuştur (Bila, 1979: 641). 1976 yılında toplanan 23. CHP Kurultayı’nda parti tüzüğüne hem ideolojik hem de örgütsel yapıyla ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır. Sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri olan “özgürlük”, “eşitlik”, “dayanışma”, “emeğin üstünlüğü”, “gelişmenin bütünlüğü” ve “halkın kendini yönetimi” demokratik solun “6 kural”ı olarak parti tüzüğüne ve programına eklenmiş (CHP, 1976: 6), araçlar, spekülâtörler, haksız kazanç elde edenler, vergi kaçırıcılar, tefeciler, toprak ağaları hedef alınarak (CHP, 1976: 42), “sürekli demokratik halk devrimciliği (CHP, 1976: 17)” vurgusu yapılmıştır. CHP’nin ortanın solu ile 1960’ların sonunda ortaya koyduğu “düzen değişikliği” hedefi, 1976’ya gelindiğinde demokratik sol ile “demokratik halk devrimciliği” söylemine dönüşmüştür (Hatipoğlu, 2012: 302). Yine, Kurultay’da Sosyalist Enternasyonal’e katılma kararı alınmıştır.

CHP bir yandan sağ partiler tarafından kurulan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetinin aşırı sağcı politikaları ile zor bir dönem geçirirken, bir yandan da Merkez Yönetim Kurulu içerisinde yaşanan parti içi çekişmelerin neden olduğu tartışmalarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Deniz Baykal Grubu ile Eyüboğlu-Topuz Grubu arasından yaşanan bu parti içi çekişme Baykal Grubunun (5’ler Hareketi) Merkez Yönetim Kurulu’ndan tasfiyesi ile sonuçlanmıştır (Hristidis ve Ergüz, 2010: 627; Bila, 1979: 642).

1. Milliyetçi Cephe hükümeti döneminde sol görüşlülere yönelik şiddet eylemleri yaygınlaşmaya başlamış, solcu örgütlerin de karşılık vermesi ile sağ-sol çatışması tırmanmıştır. 1977 Genel Seçimleri öncesi Ecevit seçim çalışmaları sırasında çeşitli saldırılara ve suikast girişimlerine maruz kalmıştır. Böyle bir ortamda yapılan 1977 Genel Seçimlerinde CHP % 41,4 oy oranı ile (TÜİK, 2012: 25) çok partili yaşam süresince en yüksek oy oranına ulaşmış, ancak bu oy oranı tek başına iktidar olması için yeterli olmamıştır. CHP aynı yıl yapılan yerel seçimlerde de 67 il belediyesinin 42’sini kazanarak büyük bir başarı elde etmiştir. CHP’nin hükümeti kurabilecek çoğunluğa ulaşamaması nedeniyle sağ partiler 2. Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuşlardır. Bir süre sonra 2. Milliyetçi Cephe hükümetinin verilen gensoru ile düşürülmesi üzerine CHP, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve bağımsızların desteği ile yeni bir hükümet kurmuştur.

Ekonomik kriz ve terör ortamında iktidara gelen CHP hükümeti (CHP, 1979: 7) ülkedeki ideolojik üretimsizlik ortamında anarşi ve kaos karşısında siyasi otorite kuramamış, ülkeye hükümet edememe, ülkeyi yönetememe sorunu ile karşı karşıya kalmıştır (Konuralp, 2013: 90; Ahmad, 2010: 452). 1979 yılında toplanan 24. CHP Kurultayı da kliklerin (hiziplerin) parti içi iktidar mücadelesine sahne olmuştur. Böylesi bir siyasi ortamda CHP ideolojik hedeflerini uygulama imkanına sahip olamamış, 1979 Milletvekili Ara Seçimlerinde oy oranı % 41,4’den % 27,4’e düşmüştür (Ahmad, 2010: 46). CHP ara seçimlerde elde ettiği bu başarısızlık sonrası 12 Kasım 1979’da hükümetten çekilerek görevini Adalet Partisi’ne devretmiştir (Uyar, 2012a:

139). Kısa bir süre sonra da 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir. Askeri Darbe sonrası tüm partiler gibi CHP'nin de siyasi faaliyetleri durdurulmuş, bunun üzerine Bülent Ecevit genel başkanlık görevinden istifa etmiştir.

Sonuç

1950 Genel Seçimleri sonrası 27 yıllık iktidarını kaybeden, 1953 itibariyle tek parti dönemi siyaset tarzının aksine halkla iç içe bir görüntü vermeye başlayan, özgürlükçü söylemlerle yönünü sola çeviren Cumhuriyet Halk Partisi, 1960'lı yıllarda dünyada ve Türkiye'de solun yükselişinin de etkisiyle kendini "ortanın solunda" konumlandırma gereği duymuştur. Her ne kadar Genel Başkan İnönü'nün "Kırk yıldır devletçiyiz derken aynı şeyi söylüyorduk. (...) Aslında laikiz dediğimiz günden beri ortanın solundayız" ve Genel Sekreter Kemal Satır'ın "CHP olarak biz de ortanın solundayız ve Atatürk zamanlarından beri de bu yol izlenegelmektedir" sözleri ile CHP'nin zaten ortanın solunda olduğu mesajı verilmişse de "ortanın solu" yeni bir siyasi kimlik olarak CHP'nin köklü ideolojik değişim ve dönüşümünün sembolü haline gelmiştir. 1965 yılında ilk olarak İnönü'nün ortaya attığı ortanın solu kavramı, partinin yükselen değeri yeni Genel Sekreter Bülent Ecevit öncülüğünde CHP açısından büyük bir ideolojik kırılmanın temelini atmıştır. Parti içinde oluşan güçlü muhalefete rağmen ortanın solu hedefinden geri adım atmayan CHP'nin üst kadroları, bir süre sonra artık "herkesin" değil, işçinin ve köylünün partisi olma iddiasıyla kendi kurduğu düzeni değiştirmeyi vaat etmiştir. Ortanın solu ile CHP kadrolarının 1920'li yıllardaki devrimci-reformist kodları yeniden açığa çıkmış, 1930'lu yıllarda ve 1940'lı yılların ilk yarısında kabul gören otoriter-bürokratik muhafazakar yönetim anlayışına karşı CHP'nin demokrat ve anti-bürokrat yönü vurgulanmaya başlanmıştır.

1960'ların sonunda ve 1970'lerin hemen başında ortanın solcularının ortaya koyduğu ideolojik söylemler ortanın solunun sınırlarını iyice aşmış, parti içinde de eski-yeni çatışması ortanın solu-Kemalizm karşıtlığı üzerinden yapay bir tartışma zeminine çekilmiştir. "Reddi miras" tartışmaları ile başlayan bu süreçte 12 Mart 1971 Askeri Darbesi sonrası parti içinde eski-yeni çatışması aşılabilir hale gelmiş, Bülent Ecevit'in öncülük ettiği ortanın solcuları statü-konun sembolü haline gelen Genel Başkan İnönü ve eski Genel Sekreter Kemal Satır'ı tasfiye etmeyi başarmıştır. CHP'nin İnönü liderliğinde "ortanın solu"nu ilk telaffuz ettiği 1965 Genel Seçimlerinde % 28,7 oy oranı ile yaşadığı seçim yenilgisi, 1969 Genel Seçimlerinde % 27,4 oy oranı ile hezimete dönüşmüş, buna karşın Bülent Ecevit liderliğindeki CHP 1973 Genel Seçimlerinde oy oranını artırarak % 33,3 oy oranı ile birinci parti olmuştur. Elde edilen sonuç CHP'nin ortanın solu ile 1960'lı yıllarda yaşadığı köklü ideolojik değişim ve dönüşümün geniş halk kesimleri nezdinde bir karşılık bulduğunu ortaya koymuştur.

1974 yılına gelindiğinde ortanın solu yeni bir kavram olmasına rağmen büyük tartışmaların odağında hızlı bir yıpranma süreci yaşamış, Bülent Ecevit liderliğindeki ortanın solcuları CHP'nin değişen ideolojik yönünü yeni bir ideolojik söyleme dönüştürme arzusu içerisine girmişlerdir. Nitekim aynı yıl toplanan CHP Tüzük Kurultayı'nda yapılan tüzük değişikliği ile yıpranmamış, yozlaşmamış ve demokrasiye bağlılığın altını çizen bir kavram olarak "demokratik sol" CHP'nin yeni ideolojik kimliği olarak benimsenmiştir. Demokratik sol'un "Türkiye'de ülkenin nesnel koşullarına dayanan, dogmacılık ve özenticiliğe kapılmayan yerli bir sol düşünce akımı geliştirmesi ihtiyacından doğduğunu" belirten Ecevit, demokratik solu klasik özgürlükçü demokrasinin daha ileri aşamasında sol bir tutum olarak tanımlamıştır. 1970'lerin başında "ortanın solu" ile yakaladığı ivmeyi "demokratik sol" ideolojik kimliği ile daha yükseğe taşımayı hedefleyen CHP'de 1976 yılında toplanan 23. Kurultay'da sosyal demokrasinin evrensel ilkeleri

olan “özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bütünlüğü ve halkın kendini yönetimi” demokratik solun “6 kural”ı olarak parti tüzüğüne ve programına eklenmiş, ayrıca Sosyalist Enternasyonel’e katılım kararı alınmıştır.

Yeni ideolojik söylemler ve siyasi vaatler ile girilen 1977 Genel Seçimleri’nde % 41,4 oranı ile büyük bir seçim başarısı elde eden CHP, Ocak 1978-Kasım 1979 tarihleri arasında on bir bağımsız ve Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin iki milletvekilinin desteği ile hükümet kurmuş, siyasi ve toplumsal kaos ve derin ekonomik krizin yanı sıra parti içi hizipleşmelerin de etkisiyle ülkeyi yönetememe/hükümet edememe sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Bülent Ecevit başkanlığında kurulan hükümet döneminde CHP’nin siyasi vaatleri ve ideolojik söylemlerini gerçekleştirebilme imkanına kavuşamamış olması, CHP’nin toplumsal tabanının beklentilerinin karşılanamamasına ve duyulan heyecanın yitirilmesine neden olmuştur. Nitekim, 1979 Milletvekili Ara Seçimlerinde oy oranı % 27,4’e düşen CHP hükümetten çekilmiş, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrası da askeri rejim tarafından kapatılmıştır.

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler:

- Abadan, Nermin, (1966), Anayasa Hukuku ve Siyasal Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ahmad, Faroz, (2010), Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Hil Yayınları, İstanbul.
- Aksoy, Muammer, (1977), Sosyalist Enternasyonel ve CHP, Tekin Yayınevi, Ankara.
- Altun, Fahrettin, (2004), “Kemalist Bir Modernleşme Yorumu Olarak Yön Dergisi”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, S. 2(1), s. 551-575.
- Aslan, Zehra, (2016), “Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye’de İktidarların Sol Algısı (1923-1960)”, Karadeniz Araştırmaları, S. 51, s. 171-190.
- Ateş, Toktamış, (1994), Kemalizm’in Özü, Der Yayınları, İstanbul.
- Ayata, Ayşe Güneş, (2010), Cumhuriyet Halk Partisi (Örgüt ve İdeoloji), Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Bakşık, Şeref, (2009), CHP İle Bir Ömür, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul.
- Baykal, Deniz; CEM, İsmail, (1992), Yeni Sol, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Bektaş, Arsev, (1993), Demokratikleşme Sürecinde Liderler Oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Bila, Hikmet, (1979), CHP Tarihi: 1919-1979, DMS Doruk Matbaacılık, Ankara.
- Bozkurt, Celal E., (1976), Kemalizm Marksizm ve Ecevit, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Coşkun, Alev, (1978), Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokratik Sol, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Duverger, Maurice (1993), Siyasi Partiler, (çev. E. Özbudun), Bilgi Yayınları, Ankara.
- Ecevit, Bülent, (1966), Ortanın Solu, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Ecevit, Bülent, (1973), Bu Düzen Değişmelidir, Tekin Yayınevi, Ankara.
- Ecevit, Bülent, (2015), Atatürk ve Devrimcilik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Emre, Yunus, (2015), CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol: Türkiye'de Sosyal Demokrasinin Kuruluş Yılları (1960-1966), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, Caner (2017), Oligarşinin Demir Kanunu'nun Cumhuriyet Halk Partisi Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Güngör, Süleyman, (2010), "14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 21, s. 193-208.
- Hatipoğlu, Atakan, (2012), CHP'nin İdeolojik Dönüşümü: Kemalizm'den Sosyal Demokrasi'ye, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Hristidis, Şengün Kılıç; Ergüz, Ersel, (2010), İsmail Hakkı Birler'in Anılarında CHP'li Yıllar (1946-1992), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Asil, (2010), Türk Siyasi Tarihinde CHP'nin Gençlik Kolları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kili, Suna, (1976), 1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Karpat, Kemal H., (2014), Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Koç, Altuğ, (2014), CHP'de Ortanın Solu Söylemi ve 1965 Seçimleri, Dezanj Yayınları, İstanbul.
- Konuralp, Emrah, (2013), Ecevit ve Milliyetçilik, Togan Yayınları, İstanbul.
- Satır, Kemal, (1972), CHP'de Bunalım, Nüve Matbaası, Ankara.
- Öz, Esat, (1996), Otoriterizm ve Siyaset: Türkiye'de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945), Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, Ankara.
- Tikveş, Özkan, (1979), Basın Özgürlüğü ve Sansür Yasağı, Elektronik Makale <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/1951/tikves9.pdf>.
- Toker, Metin, (1992), Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: İnönü'nün Son Başkanlığı 1961-1965. 7. Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tüik, (2012), Milletvekili Genel Seçimleri 1923- 2011, Yayın no: 3685, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara. http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=152 kaynağından alındı.
- Uğur, Necdet, (2010), İsmet İnönü, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Uyar, Hakkı, (2012a), 100 Soruda Cumhuriyet Halk Partisi Tarihçesi (1923-2012), Anka Yayınları, Ankara.
- Uyar, Hakkı, (2012b), Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Yanık, Murat, (2002), Parti İçi Demokrasi, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Parti Tüzük, Program ve Yayınları:

Cumhuriyet Halk Fırkası 1927 Nizamnamesi.

<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/198103997%20CHF%20NIZAMNAMESI%201929/198103997%20CHF%20NIZAMNAMESI%201929.pdf> kaynağından alındı.

Cumhuriyet Halk Partisi 1974 Tüzüğü.

<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197600441%20CHP%20TUZUK%20VE%20YONETMELIKLER%201976/TUZUK/197600441%20CHP%20TUZUK%20VE%20YONETMELIKLER%201976%200007-0007%20ILKELER.pdf> kaynağından alındı.

Cumhuriyet Halk Partisi 1993 Tüzüğü (2016 Değişiklikleri İle)

<https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/tuzuk2016-29012016.pdf> kaynağından alındı.

CHF (1931), CHF Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası Ankara.

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197505818%20CHF%20NIZAMNAMESI%20VE%20PROGRAMI%201931/197505818%20CHF%20NIZAMNAMESI%20VE%20PROGRAMI%201931%200000_0039.pdf kaynağından alındı.

CHP (1935), CHP Programı, Ulus Basımevi, Ankara.

CHP (1938), *On Beşinci Yıl Kitabı*.

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=197111223 kaynağından alındı.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ (1951), CHP Dokuzuncu Kurultay Beyannamesi ve Rapor.

<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197603381%20CHP%209%20NCU%20BUYUK%20KURULTAY%20BEYANNAMESI%20VE%20RAPOR%201951/197603381%20CHP%209%20NCU%20BUYUK%20KURULTAY%20BEYANNAMESI%20VE%20RAPOR%201951.pdf> kaynağından alındı.

CHP (1965), 20 Kasım 1961 18 Şubat 1965 Arasında CHP Halk Hizmetinde Neler Yaptı, Balıkanoğlu Matbaacılık, Ankara.

CHP (1969), Düzen Değişikliği Programı, Ulusal Basımevi, Ankara.

CHP (1973), Ak Günlere: CHP 1973 Seçim Bildirgesi, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara.

CHP (1976), Cumhuriyet Halk Partisi Programı.

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/197401103%20CHP%20PROGRAMI%201976/197401103%20CHP%20PROGRAMI%2019760000_0284.pdf kaynağından alındı.

CHP (1979), Zor Günleri Halkımızla Birlikte Aşıyoruz, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara.

- CHP. (2004), Cumhuriyet Halk Partisi Eğitim El Kitabı, CHP Yayınları, Ankara.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI&pdemirbas=200400296 kaynağından alındı.
- CHP (2008), CHP Programı: Çağdaş Türkiye İçin Değişim.
<https://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf> kaynağından alındı.
- CHP (2017), 25 Nisan 2017 Tarihinde Parti Meclisi'ne Sunulan Merkez Yönetim Kurulu Raporu, Ankara. <https://www.chp.org.tr/Public/0/Folder//90961.pdf> kaynağından alındı.
- CHP Gençlik Kolları (1974), Demokratik Sol Düşünce Forumu, CHP Gençlik Kolları Yayınları, Ankara.
- CHP Gençlik Kolları (2003), *61'den 2003'e*.
<https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/200400411%20CHP%20GENCLIK%20KOLLARI%2061%20DEN%202003%20E/200400411%20CHP%20GENCLIK%20KOLLARI%2061%20DEN%202003%20E.pdf> kaynağından alındı.

Gazete Haberleri:

- “Kalkınma Muhafazakar Tedbirle Gerçekleşmez”, *Milliyet*, 29.07.1965.
- “İnönü Kim'e Anlatıyor”, *Kim*, 12.08.1965.
- “Satır: Koşuyu CHP Kazanacak”, *Milliyet*, 21.08.1965.
- “İnönü Dün Trabzon'da Konuştu: Reformları Yapmadan Siyaseti Bırakmam”, *Cumhuriyet*, 4.10.1965.
- “B. Ecevit, Ortanın Solundakiler”, *Milliyet*, 22.08.1965.
- “Baykam: Ortanın Solu CHP'nin Göbek Adıdır”, *Cumhuriyet*, 13.09.1965.

İnternet Kaynakları:

- “12 Mart Muhtırası”, <http://darbeler.com/2015/05/18/12-mart-muhtirasi>, erişim tarihi: 13.08.2016.
- “Yassıda'nın Sır Belgeleri”, <http://www.hurriyet.com.tr/yassidanin-sir-belgeleri-5027303>, erişim tarihi: 13.08.2016.